

SCHWEITZER ALBERT

AZ ÉLET TISZTELETE*

I.

Mk 12,28—34

Az írástudó a nagy parancsolat kérdéséről faggatta Jézust. Feleletet óhajtott kapni arra, ami őt társaival együtt foglalkoztatta. A Máté evangéliuma szerint az írástudó azzal a céllal tette fel a kérdést, hogy Jézust megkísértse. Márk evangélista emlékezete minden bizonnyal jobb volt, mert szerinte Jézus és az írástudó egy pillanatra megértették egymást, egymás szívébe tekintettek, hogy aztán újra eltávolódjanak egymástól.

Abban az időben a gondolkozó izraeliták körében gyakran felmerült a kérdés, hogy az összes vallási parancsolatokat miképpen lehetne egyetlen törvényre visszavezetni. Magunk is érezzük ennek szükséges voltát. Mi a jó önmagában? Az evangéliumokban olvashatjuk Jézus örökérvényű tanítását a megbocsátásról, az irgalmasságról, a szeretetről és azokról az értékekről, amelyekről tanítványi mivoltunkban bizonyosságot kell tennünk. De mindannyian érezzük, hogy mindezek csak színek, amelyek megkövetik a tőlünk megkövetelt erkölcsi alaperzület fehér fénye.

Az őserdő magányában gyakran elmélkedtem arról a kérdésről, hogy mi az erkölcsiség fő parancsolata. Napjainkban az erkölcsstan alaptétele ismét időszerűvé vált, mivel őszintén megállapíthatjuk, hogy a keresztény erkölcsiség a világban nem tudott hatalommá válni. Nem volt képes elég mélyen behatolni az emberek lelki világába, mert csak külsőleg fogadták el és inkább szavakban, mint cselekedetekben gyakorolták. Gyakran az az érzésünk, mintha az emberiség számára Jézus tanai nem is léteznének és erkölcsiség egyáltalán nem is lenne.

Ezért semmit sem használ, ha Jézus erkölcsi parancsolatait egyszerűen csak ismételjük és próbáljuk megmagyarázni azzal az igénnyel, hogy azokat általános érvénnyel el is fogadjuk. Ez csupán azt jelentené, mintha egy nedves falra szép színeket festenénk. Előzőleg az előfeltételeket kell megteremtelnünk és rá kell eszmélnünk arra, hogy azok nekünk valóban fontosak; de ugyanakkor tudatosítanunk kell azt is, hogy nem olyan egyszerű Jézus tanait a gyakorlatban megvalósítani.

Vegyük először azokat a kijelentéseket, amelyek a legnagyobb parancsolathoz kapcsolódnak. Mit jelent: Istent teljes szívből szeretni és az iránta való szeretetből csak jót cselekedni? Ha ezen elgondolkozunk,

* Megjelent A. Schweitzer: *Was sollen wir tun?* c. kötetben, Heidelberg, 1986. 17—27. l.; fordította dr. Kovács Lajos.

telsorakozik előttünk a gondolatok végtelen sokasága. Felmerül a kérdés: gyakoroltuk-e a jót akkor, amikor a rosszat is választhattuk volna?

Es hangzik a másik parancs: „Szeresd felebarátodat, mint magadat“. Ez önmagában fenséges és csodálatos. Ennek igazolására a legszebb példákat tudnók felsorakoztatni. De egyáltalán keresztülvihető-e? Vajon, ha reggeltől kezdve pontosan a parancsolat szerint akarnánk élni, néhány nap múlva annak milyen következményeit tapasztalnánk? A keresztény erkölcsstannak az a nagy talánya, hogy mi Jézus tanait minden további nélkül nem alkalmazhatjuk, és teljesíteni a legszentebb akaratát sem tudjuk teljes mértékben. Ebből adódik aztán annak nagy veszélye, hogy azokat kötelezőnek mondjuk ki, mint „eszményt“ dicsőítjük, de nem tudjuk gyakorlatba ültetni.

A keresztény erkölcsiség megvalósításához még egy másik veszély is kapcsolódik: könnyen elbizakodottá, dölyfössé tesz. Amikor ellenségeinknek megbocsátunk, azt nagyszerű cselekedetként könyveljük el; amikor az arra rászorulókat megsegítjük, magunkat nemes lelkületűeknek tekintjük; azért a kevésért, amit Jézus szellemében esetleg másoknál jobban végzünk el, magunkat felsőbbrendűeknek minősítjük. Ez az egyáltalán nem erkölcsös önelégültség gyakran erkölcstelenebbekké tesz minket, mint azokat, akik Jézus parancsolatai érvényét nem ismerik el olyan mértékben, mint mi. Nehéznek tűnik, hogy Jézus követelményeit, minthogy azok valóban valami rendkívülit kívánnak tőlünk, magától értetődőnek tekintsük, annak ellenére, hogy Jézus azt mondja, hogy még akkor is, ha nagyon sokat tettünk, magunkat haszontalan szolgálknak kell tartanunk.

Ezért a jóról komolyan elgondolkozva, meg kell kísérelnünk Jézus szigorú követelményeit, mint teljesíthetőket tekintenünk, és magától értetődő emberi kötelességként felfognunk még akkor is, ha ezek a parancsolatok nagy feszültségűek.

Az erkölcsiség lényegét kell megismernünk és minden erkölcsi cselekedetünket az első, legfőbb törvényből kell levezetnünk. De vajon az erkölcsiség lényegét fel tudjuk-e fogni? Vajon az nem a szívnek az ügye? Nem a szereteten épül-e fel? A legfőbb parancsolatot kétezer éve ismétljük — és mi az eredmény?

Tekintsünk körül az emberiség és az egyes emberek életében. Miért vagyunk sok tekintetben annyira ingatagok? Miért van az, hogy az emberiség, köztük még a legkegyetlenebb is, és gyakran éppen ők, előítéleteikkel és nemzeti vagy faji elfogultságukkal olyan ítéletekre és cselekedetekre ragadtatják magukat, amelyek az erkölcsöt teljes mértékben nélkülözik. Mindez azért van, mert bennünk hiányzik az értelemmel felépülő és az értelem által logikailag megalapozott erkölcsiség, mert számunkra az erkölcsiség nem az értelemről fakadó, magától értetődő tényező.

Az értelemnek és a szívnek együtt kell működniük, hogy egy valódi erkölcsiség megvalósulhasson. Ebben áll az erkölcsiség minden általános kérdésének és a mindennapi élet döntő tényezőinek az alapja.

Midőn ezt mondom: értelem, értem ezen a dologok mélyére való hatolást és a dolgok egészének áttekintését, az akaratot is igénybevevő értelmet.

Próbáljuk meg a jónak az ösfogalomhoz vezető útját először a szívből, azután az értelemről kiindulva felfogni és megtudni, hogy azok egymással találkoznak-e?

A szív szeretet az erkölcsiség alapja a szeretet. Mit jelent ez a szó: szeretet? A szeretet lényegösszhangot, lényegközösséget jelent és első sorban az egyének világához kapcsolódik, akik természetesen együvé tartoznak, létezésük egymással belső kapcsolatban áll. Ezek a gyermekek és a szülők, a házastársak és azok a személyek, akik egymással vérségi vagy baráti szálakon át szoros kapcsolatba kerülnek. De az erkölcsiség azt is megköveteli, hogy ne tápláljunk ellenséges érzelmeket azok iránt az emberek iránt, akiket nem ismerünk, még azokkal sem, akik számunkra ellenszenvesek, vagy akik velünk szemben ellenséges magatartást tanúsítanak. Még irántuk is azt az érzületet kell táplálnunk, mintha hozzánk közel állnának. A szeretet parancsa tehát végső fokon azt jelenti: számunkra nem lehetnek ellenségek, hanem csupán emberek, akiknek jóléte és szenvedése előttünk nem lehet közömbös. Természetesnek tartjuk, hogy egyes emberekhez közel állunk, mások iránt közömbösek vagyunk. De Jézus ezt az idegen magatartást elítéli és parancsként megfogalmazza: a másik embernek hozzád olyan közelinek kell lennie, amilyen önmagad iránt vagy; azt ami vele történik, olyan közvetlenül át kell élned, mintha az veled történe.

Továbbmenően a szív ezt mondja: szeretned kell Istent teljes szívből, teljes lélekből és minden erőből. Istent, ezt a távoli, megfoghatatlan lényt kell szeretned, de ugyanakkor azt az Istent, akivel az életben találkozol. Amíg az emberek iránti szeretet közös tapasztalatot, közös szenvedést és egymás megsegítését jelenti, ez Istennel kapcsolatban valami mást, a végtelen és élő valóság, Isten iránti hódoló, tiszteletteljes szeretetet foglalja magában. A szív az Isten és felebarát iránti szeretet törvényét igyekszik érvényre juttatni.

A másik fogalom az értelem, amely cselekedeteinket meghatározza. Általános megítélés szerint az értelem csak önzés van megalapozva: hogyan cselekedjem, hogy az nekem jó legyen? Ebben áll az értelem bölcsessége. Legjobb esetben bizonyos tisztességet és igazságosságot is tanít, mert azok többé-kevésbé a boldogság fogalmához tartoznak. Az értelem a megismerés és a boldogság iránti vágyakozás; a kettő titokzatos módon egymással egybekapcsolódik.

A megismerés utáni vágy ezt jelenti: kutass, igyekezz mindennek a bizonyítására, ami körülötted van; menj el az emberi tudás legvégső határáig. Végül azonban mindig beleütközöl valami megfoghatatlanba. Ennek a megfoghatatlannak a neve: Élet! És ez a megfoghatatlan olyan nagymértékű, hogy a tudás és nemtudás közti különbség teljesen viszonylagossá válik.

Ott áll egyfelől a tudós, aki a legkisebb és legkevesbé is sejtett életmegnyilvánulásokat mikroszkópján figyeli, és másfelől az öreg földművelő, aki olvasni és írni alig tud, aki tavasszal kertjében a fa ágain kibomló virágzást szemléli. Mi a különbség köztük? Mindketten az élet titkai előtt állanak; egyik képes azokat jobban leírni mint a másik, de az mindkettőjük előtt egyformán titokzatos, megfejthetetlen marad. Végeredményben az étellel kapcsolatos minden tudás és ismeret az élet titkai

előtti bámulat — az élet iránti tisztelet végtelen, szüntelenül megújuló formában. Mert mi az, ami létrejön, létezik és elmúlik? Mi az, ami létezésében újjá lesz, ismét elmúlik, ismét létesül és ismét elmúlik, és így tovább, a végtelentől a végtelenig?

Az élet az, amely az erőt, az ősalapból jövő akaratot az érzületet, az érzést, a szenvedést jelenti, amely újra meg újra jelentkezik. És ha elmélyülsz az élet titkaiba, ha nyitott szemmel beletekintesz ennek a létnek hatalmas, megélt káoszába, hirtelen beleszédülsz. Mindenben újra megtalálod magadat. A bogár, amely élettelenül fekszik az úton, valami volt, ami élet volt, küzdött miként te, élvezte a napfényt, miként te, ismerte az aggodást és fájdalmat, miként te, és most már semmi más, mint elpusztult anyag — amivé előbb-utóbb te is válni fogsz.

Kimész az utcára és havazik. Gondolkodás nélkül lerázod magadról a havat. Észreveszed, hogy hópehely csillog kezeden. Láthatod, ha akarod, ha nem, hogy gyönyörűen csillog; aztán egy mozdulattal elmúlik a ragyogó fény, és a hópehely nincs többé, elolvadt, semmivé vált a kezeden. A hópehely, amely a végtelen térből kezetre hullott, ott egy rövid ideig csillogott és aztán megsemmisült — ez vagy te. Mindenütt, ahol életet látsz — te magad vagy.

Ezért a legtudományosabb és egyben legegyszerűbb felismerés ez: tisztelet az élet előtt, a felmérhetetlen, a megfoghatatlan előtt, amelylyel mindenben találkozunk. És amely mi magunk is vagyunk, amely külső megjelenésében különböző és ugyanakkor bensőleg hozzánk hasonló lényegű, hozzánk nagyon közeli. Az idegenségnek meg kell szűnnie magunk és más lények között.

Az élet végtelensége előtti tisztelet jelenti az idegenség feloldását, a közös átélést, a közös szenvedést. Az ismeretnek a legvégső eredménye tehát lényegében ugyanaz, amit a szeretet törvénye parancsol.

A szív és az értelem egymással egybekapcsolódnak, ha akarjuk és merjük, hogy emberek legyünk, akik a dolgok mélységeinek megfejtését keressük.

Az értelem felfedezi az egybekapcsoló fonalat az Isten és az emberek iránti szeretet között: a teremtmény tiszteletét minden létező iránt, minden étellel való közösséget, még akkor is, ha az külsőleg a mienktől nagyon különbözik.

Nem tehetünk mást, mint tiszteletadást minden iránt, aminek élet a neve; nem tehetünk mást, mint együtt éreznünk mindennel ami él. Ez az erkölcsiség kezdete és alapja. Aki ezt egyszer megélte és újra meg újra megéli, erkölcsös lény; elveszíthetetlenül hordozza önmagában az erkölcsiséget és abban állandóan gyarapodik. Aki ezt nem élte meg, annak csak egy felületesen elsajátított, megtanult erkölcsisége van, amely nem önmagában jött létre, nem az övé, és amit elveszíthet. És ami meggondolkoztató az, hogy a mi nemzedékünknek csak külsőleg, felületesen megtanult erkölcstana van, amelyet olyankor, amikor az erkölcsiségnek bizonyosságot kellene tennie, elveszít. Évszázadok óta ezt az erkölcsiséget tanulta az emberiség, amely nyers, tudatlan, szívtelen volt, mert az erkölcsiség méltósága még nem vált sajátjává, mert az élet tisztelete még nem vált benne tudatossá.

Az életet közösen kell megélnünk és megőriznünk, ez a legnagyobb

parancsolat legelemibb formában. Másszóval, negatív módon kifejezve, a parancs így szól: ne ölj! Ezt a parancsot nagyon könnyen vesszük, amikor a virágot meggondolatlanul letörjük, amikor a bogarat minden gondolkodás nélkül, lelketlenül, elvakultságunkban eltáposzuk. Ugyanakkor az emberek szenvedését és életét megvetjük és kis földi célokért feláldozzuk.

Mostanában sok szó esik egy új emberiség neveléséről. Mit jelent ez? Semmi mást, mint az embereket a valódi, elveszithetetlen és állandóan fejlődő erkölcsiséghez vezetni. Ez azonban csak akkor valósulhat meg, ha az egyének önmagukba tekintenek, ha megtanulják és gyakorolják a nagy parancsot, amit így nevezünk: az élet tisztelete, amely több, mint a „törvény és a próféták“, amelyhez kapcsolódik a szeretet egész erkölcsisége a legmélyebb és legteljesebb értelemben, és amelyben az egyén és az emberiség megújulhat. Ámen.

AZ ÉLET TISZTELETE*

II.

Róm 14,7

Az írástudó kérdésére, hogy valamennyi parancsolat közül melyik a legfőbb, Jézus az Isten és a felebarát iránti szeretet kettős parancsolatát fogalmazta meg. Mit jelent az Isten iránti szeretet, amely arra indít, hogy az emberek felé jók legyünk, és amely nem csupán az érzelmet, hanem az erkölcsiséggel kapcsolatos értelmet is jelenti. Korunk gyengeségét mi abban látjuk, hogy hiányzik életünkben az értelmén alapuló, semmilyen előítélet vagy szenvedély által meg nem zavarható erkölcsiség, mivel nem fogadjuk el azt, hogy az értelem és a szív egymás mellett állanak. Az igazi szív megérez és az igazi értelem megfontol. Úgy találjuk, hogy mindkettő, a szív és az értelem egyaránt megegyeznek abban, hogy a jó végső fokon a megfoghatatlan dolgok iránti alapvető, minden legkisebb és legnagyobb jelenségben megnyilatkozó tiszteletben áll, amelyet életnek nevezünk. Jó: az életet megtartani és támogatni; rossz: az életet akadályozni és megsemmisíteni. Erkölcsösek vagyunk, amikor önzésünkből kilépünk, a más lények iránti idegenkedésünket levetkőzzük, és mindent, ami az átélésben körülöttünk lejátszódik, együtt megélünk, együtt végszennvedünk. Az erkölcsiség nem csupán az emberek, hanem általában minden élő iránti magatartásunkban, benső állásfoglalásunkban áll. Ezek a tulajdonságaink tesznek igazán emberekké; ebben van saját elveszithetetlen, szüntelenül alakuló és fejlődő erkölcsiségünk.

Ezek az általános kifejezések: „az élet tisztelete“, „az idegenkedés feladása“, „a körülöttünk levő élet megtartására való törekvés“, sok tekintetben idegenül hangzanak. De ha valószínűtlen szavaknak tűnnek

* Megjelent Albert Schweitzer: *Was sollen wir tun?* c. kötetben, Heidelberg, 1986. 28—38 l.; fordította dr. Kovács Lajos.